

Comparative Evaluation of Translators' Performance in Rendering Antimetabole-Based Passages of Nahj al-Balagha

Ali Najafi Ivaki*

Corresponding Author, Associate Professor, Department of Arabic Language and Literature, University of Kashan, Isfahan, Iran; najafi.ivaki@yahoo.com

Abstract

One of the important rhetorical techniques used by distinguished orators to convey intended meanings is the technique of *antimetabole* or reversal. Imam Ali, peace be upon him, as an unparalleled speaker, employed this technique in his sermons to depict ideas and invested it with a heavy semantic load. Through his linguistic competence, he sought to create harmony between linguistic form and intended meaning and, by doing so, to communicate his ideology to the audience. In view of the significance of the position and function of antimetabole in *Nahj al-Balagha*, this study examines the translations of Mohammad Dashti and Abd al-Majid Ma'adikhah as its research corpus and, using a descriptive analytical approach, analyzes the rendering of antimetabole-based passages in the sermons. The analysis focuses on whether meanings are successfully conveyed, whether structural correspondences are recreated or overlooked, and whether linguistic economy is observed or ignored. The aim is to reveal the extent of the two translators' understanding of the implications of this technique, how it is reproduced in the target language, and the degree of attention paid to linguistic economy and initial minimalism. The findings indicate that both translators recognized this technique in the source text and sought, during translation, to recreate it in Persian through repetition of the core antimetabolic structures and through new arrangements of corresponding words in order to implement the same expressive strategy in the target language. Nevertheless, at times semantic and structural constraints have prevented full reproduction of antimetabole in the target language.

Keywords: Nahj al-Balagha, antimetabole, rhetorical technique, linguistic economy, translation and reconstruction, lexical diversity

Cite this paper as follows: Najafi Ivaki, A. (2025). Comparative evaluation of translators' performance in rendering antimetabole-based passages of Nahj al-Balagha. *Translation Researches in the Arabic Language and Literature*, 15(33), 27-51. <https://doi.org/10.22054/rctall.2025.82365.1757>

Received: October 10, 2024 ■ Revised: December 09, 2024 ■ Accepted: January 15, 2025

Translation Researches in the Arabic Language and Literature is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Introduction

Speakers employ various strategies to express their ideas so that their words are conveyed to the audience more clearly and effectively. Profound ideas require a strong and well-structured linguistic form in order to gain credibility with the audience and persuade them successfully. Meaning and linguistic structure can be regarded as two sides of the same coin. If either side is weak, the other loses its intended effect. Given this importance, expert orators pay careful attention both to the surface level of their speech and to its underlying conceptual layer.

Imam Ali, peace be upon him, as a master orator, employed numerous strategies and techniques in communicating his message to audiences. One of the most important among these is the technique of *antimetabole* or reversal, which is achieved through the parallel arrangement and inversion of words or elements in two clauses, creating syntactic balance in the text. A study of the sermons in *Nahj al-Balagha* shows that the Imam repeatedly used the potential of this technique in his discourses, to the extent that it can be considered one of his stylistic features. Assuming the special status of this technique in the source text, the question arises as to how it is reflected in the translations of *Nahj al-Balagha*. Does this literary structure carry the same conceptual burden in the target text as in the original? Have the translators attended to both meaning and form in the translation process?

With these questions in mind, and based on recognition of the importance of antimetabole in the sermons of *Nahj al-Balagha*, the present study evaluates the translations of Mohammad Dashti and Abd al-Majid Ma'adikhah as case studies. It examines their performance in rendering antimetabole-based fragments and finally presents the findings to the reader.

Literature Review

Studies show that although Ibn al-Mu'tazz was the first to author *Kitab al-Badi'*, he did not mention antimetabole in that work. Later, Badr al-Din Ibn Malik discussed it in detail in his abridgment of al-Sakkaki's *Miftah al-Ulum*, titled *Al-Misbah fi al-Ma'ani, al-Bayan wa al-Badi'*. Subsequent scholars such as al-Qazwini in *Al-Idah fi Ulum al-Balagha* and al-Taftazani in *Al-Mutawwal* also addressed the topic. Almost all of these works, however, limit themselves to citing a few examples from Quranic verses or Arabic poetry and do not refer to other texts such as *Nahj al-Balagha*. The only researcher who has briefly mentioned antimetabole in *Nahj al-Balagha* is Mohammad Khaghani in *The Effects of Rhetoric in Nahj al-Balagha*, where he restricts himself to explaining a few instances in the section on aphorisms. No previous study has examined how this technique is reflected in translations of *Nahj al-Balagha*, which underscores the need for the present research.

Methodology

Since Imam Ali, peace be upon him, frequently employed this technique in his sermons and conveyed many of his concepts and ideas through it, this study analyzes, in a descriptive analytical manner, the translators' performance regarding the reconstruction or neglect of this technique during the translation process. Extracted fragments are evaluated from both semantic and structural perspectives.

Conclusion

1. In some cases, the translators preferred lexical diversity, collocation, and verbal correspondence. Instead of repeating the same word or negating it in the second part of the expression to preserve antimetabole, they used synonyms or antonyms of the first word, so the chain of antimetabole was not completed. This shows that lexical variety and the transfer of meaning were as important to the translators as recreating the antimetabole technique.
2. In certain instances, the complexity of the source text and the speaker's lexical choices made the translators' task difficult, leading to ambiguity, semantic drift, or overtranslation. As a result, the minimalism and linguistic economy inherent in antimetabole were sometimes ignored in the target text.
3. Although in literary translation both semantic clarity and the implementation of artistic structures are important, it cannot be claimed that every rhetorical technique in the source language, especially antimetabole, must necessarily be reproduced in the target language. Failure to do so does not automatically mean that the translator has failed, since in some contexts avoiding antimetabole may actually be required. At times, reconstructing the technique in the target language may even distance the text from its intended meaning. For this reason, both translators prioritized meaning and performed well from the semantic perspective.
4. Given the bipartite nature of antimetabole, Dashti generally rendered each segment in its corresponding part without reordering, addition, or delay in translation. Ma'adikhah, by contrast, occasionally resorted to reordering when necessary to express the intended meaning more clearly.

همسنجی عملکرد مترجمان در برگردان پاره‌گفت‌های عکس‌محور نهج البلاغه

علی نجفی ایوکی دانشیار، گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه کاشان، اصفهان، ایران؛ najafi.ivaki@yahoo.com

چکیده

یکی از شگردهای مهمی که سخنوران صاحب نام در فرایند انتقال مفاهیم مورد نظر از آن استفاده کرده‌اند تکنیک «عکس» یا «تبدیل» است. امام علی علیه السلام به عنوان یک سخنور بی‌بدیل، برای ترسیم اندیشه‌ها در خطبه‌های خود از شگرد یادشده بهره گرفته است و بار معنایی زیادی را بر دوش آن قرار داده و تلاش نمود با توانش زبانی خویش، میان ساخت زبانی و مفهوم مورد نظر هماهنگی و همسویی ایجاد نماید و از رهگذر آن، ایدئولوژی خود را به مخاطب القا نماید. در پرتو اهمیت جایگاه و کارکرد شگرد عکس در نهج البلاغه، پژوهش حاضر می‌کوشد با انتخاب ترجمه محمد دشتی و عبدالمجید معادیخواه به عنوان جامعه مطالعاتی، به روش توصیفی-تحلیلی، نحوه برگردان پاره‌گفت‌های عکس‌محور خطبه‌های نهج البلاغه را از منظر رسایی یا نارسایی دلالت، بازآفرینی یا گذر از تناظر در ساخت، رعایت اقتصاد زبانی یا نادیده گرفتن آن مورد واکاوی قرار دهد تا از کیفیت فهم آن دو مترجم نسبت به دلالت شگرد یادشده، چگونگی بازتولید آن تکنیک بیانی در زبان مقصد، و میزان توجه به اقتصاد زبانی و کمینه‌گرایی نخستین پرده بردارد. بررسی گویای این است که هر دو مترجم به وجود این تکنیک در متن مبدا شناخت داشته‌اند و کوشیده‌اند در فرایند برگردان متن، از رهگذر تکرار سازه‌های اصلی عکس، آن را در زبان فارسی بازآفرینی و بازسازی نمایند و با آرایش جدید واژگان متناظر، آن راهبرد بیانی را در زبان مقصد پیاده‌سازی کنند. با اینهمه گاهی اوقات محدودیت معنایی و ساختاری مانع از بازآفرینی عکس در زبان مقصد شده است.

کلیدواژه‌ها: نهج البلاغه، شگرد عکس، اقتصاد زبانی، ترجمه و بازسازی، تنوع واژگانی

استناد به این مقاله: نجفی ایوکی، علی (۱۴۰۴). همسنجی عملکرد مترجمان در برگردان پاره‌گفت‌های عکس‌محور نهج البلاغه. *دوفصلنامه پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی*، ۱۵ (۳۳)، ۲۷-۵۱. <https://doi.org/10.22054/rctall.2025.82365.1757>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۱۹ ■ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۹/۱۹ ■ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۲۶

مقدمه

یک سخنور برای بیان اندیشه‌های خود از راهبردهای گوناگونی بهره می‌برد تا کلام خویش را نافذتر و مؤثرتر به مخاطبان انتقال دهد. اندیشه‌های والا نیازمند قالب و ساختی تنومند و مستحکم هستند تا باورپذیری مخاطب و اقناع وی به بهترین شکل صورت پذیرد. می‌توان گفت: مفهوم سخن و ساخت و صورت زبانی آن، دو روی یک سکه هستند و چنانچه یک روی آن سست باشد، روی دیگر آن کارآیی لازم را از دست خواهد داد. در پرتو اهمیت این مسأله است که سخنوران زبده هم به لایه رویین سخن خود توجه ویژه دارند و هم به لایه زیرین آن.

امام علی (ع) به عنوان یک سخنور چیره‌دست، در فرایند انتقال پیغام خود به مخاطب، از راهبردها و شگردهای متعددی بهره جسته است که یکی از مهم‌ترین آن تکنیک‌ها «عکس» یا «تبدیل» است که از رهگذر تمرکز بر یکسان‌سازی چیدمان واژگان دو عبارت و آرایش یکسان آنها به دست می‌آید و به توازن نحوی متن می‌انجامد. بررسی خطبه‌های نهج البلاغه گویای این است که صاحب سخن در گفتمان‌های متعدد خویش بارها از پتانسیل تکنیک یادشده بهره گرفته؛ به شکلی که این شگرد، در شمار شاخصه‌های سبک‌ساز او به حساب می‌آید. حال به فرض پذیرش جایگاه خاص این تکنیک در متن مبدا، پرسش این است که جایگاه آن در ترجمه‌های نهج البلاغه به عنوان زبان مقصد چگونه است؟ آیا سازه ادبی یادشده، همان بار مفهومی را در متن مقصد به دوش می‌کشد که در متن مبدا داشته است؟ آیا مترجمان در فرایند برگردان متن، به هر دو روی سکه اهمیت داده‌اند یا خیر؟ و... لذا با علم به جایگاه شگرد عکس در خطبه‌های نهج البلاغه و نیز با وجود چنین ابهاماتی، پژوهش حاضر قصد دارد ترجمه محمد دشتی و عبدالمجید معادیخواه را به عنوان نمونه از زاویه نحوه عملکرد آندو در ترجمه پاره‌گفت‌های عکس محور مورد ارزیابی، و در آخرین گام، دستاوردهای آن را فرادید مخاطبان قرار دهد.

۱. بیان مسأله

از جمله شگردهایی که در بخش نکوسازی معنوی سخن در متون کهن و امروزی، کاربست آن از بسامد بالایی برخوردار است «عکس» است؛ این تکنیک -که در اصطلاح آرایه‌های بدیعیِ فرنگی به آن antimetabole و antistrophe گویند- برابرنهاده‌های دیگری نیز همچون «تبدیل»، «طرد»، «قلب» و «قلب مطلب» در زبان عربی دارد و یکی از شگردها و آرایه‌های ادبی است که سخن‌سنان و ارزیابان ادبی از دیرباز به آن توجه کرده‌اند و کوشیده‌اند ضمن ارائه تعریف، گونه‌های آن را برای مخاطبان ترسیم نمایند. در نظر آنان، عکس، جابجایی و چینش دوباره بخشی از کلام است که در قبل ذکر شده است. در این شگرد، جای همه یا تعدادی از واژگان یک قرینه جابجا می‌شود تا قرینه دیگری در بخش دوم سخن شکل گیرد. در صورتی جابجایی یادشده، یک ترفند و تکنیک ادبی به شمار می‌رود که در آن جابجایی واژگان، معنای سخن نیز وارونه شود و معنای دیگری به دست آید (ر.ک: حَبَنَکَه المیدانی، ۱۹۹۶/۲: ۴۴۰-۴۴۲؛ تفتازانی، ۲۰۰۱: ۶۵۰-۶۵۱؛ قزوینی، ۲۰۰۹: ۳۴۷ و وهبه و المهندس، ۱۹۸۴: ۲۵۱). توجه به تکرار عبارت و آرایش جدید آن نسبت به قبل، مورد توجه ناقدان و زبان‌شناسان معاصر غربی نیز قرار گرفته است به گونه‌ای که آنان در بحث توازی و گونه‌های آن، شگرد عکس را در شمار توازی نحوی یا ترکیبی

به حساب آورده و درباره آنها بحث‌های مفید و کاربردی ارائه دادند که «رومن یاکوبسن» زبانشناس و نظریه پرداز روسی یکی از سرشناس ترین آنان است (یاکوبسن، ۱۹۸۸: ۱۰۵-۱۰۶).

آنچه یادکردنی است این است که جابجایی و پس و پیش نمودن واژگان، ممکن است بین دو طرف یک جمله رخ دهد همچون: کلامُ الأمير أميرُ الكلام. یا می تواند بین دو متعلقِ مربوط به دو جمله بیاید همچون: ﴿ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ﴾ (الحج / ۶۱)، یا می تواند بین دو لفظ، دو عبارت، دو جمله یا دو مصراع در دو جمله مستقل ولی مرتبط به هم قرار گیرد مثل ﴿مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ﴾ (أنعام / ۵۲).

با عنایت به اینکه امام علی (ع) در خطبه‌های خود بارها از ظرفیت این شگرد بهره برده و بسیاری از مفاهیم و ایدئولوژی خود را در قالب آن تکنیک به مخاطب ارائه داده است، این تحقیق بر آن است تا از عملکرد مترجمان در خصوص بازسازی یا نادیده گرفتن شگرد یادشده در فرایند برگردانِ متن سخن بگوید و پاره گفتارهای استخراجی را از دو منظر دلالت و ساختار مورد ارزیابی قرار دهد.

۲- پرسش‌های پژوهش

این پژوهش در پی پاسخگویی به دو پرسش اساسی است: نخست اینکه عملکرد مترجمان مورد مطالعه در خصوص بازسازی عکس در زبان مقصد و انتقال مفهوم پاره گفتِ عکس محور چگونه بوده است؟ دوم اینکه به فرضِ نادیده گرفتن آن تکنیک در متن مقصد، دلیل یا دلایل آن چه می تواند باشد؟

۳- پیشینه پژوهش

بررسی نشان می‌دهد که به رغم اینکه ابن المعتز برای نخستین بار کتابی با عنوان «کتاب البدیع» به رشته تحریر درآورده، اما اشاره‌ای به شگرد عکس در آن کتاب ننموده است (ابن المعتز، ۲۰۱۲). بعدها «بدر الدین بن مالک» در خلاصه کتاب المفتاح سکاکی با نام «المصباح فی المعانی، والبیان والبدیع» به تفصیل از آن سخن رانده شده است (صص ۲۰۰-۲۰۳) و سپس دانشمندانی همچون قزوینی در کتاب «الإيضاح فی علوم البلاغۃ» (۲۰۰۹: ۳۴۷) و تفتازانی در کتاب «المطول فی شرح تلخیص مفتاح العلوم» (۲۰۰۱: ۶۵۰-۶۵۱) آن مبحث را پی گرفته‌اند. نکته جالب توجه این است که تقریباً تمامی آنان به ذکر چند نمونه مشابه از آیات قرآنی و گاه ابیاتی از شاعران عرب بسنده کرده‌اند و هیچگاه برای تشریح آرایه مورد نظر سراغ متون دیگری همچون نهج البلاغه نرفته‌اند. تنها پژوهنده‌ای که به صورت اشاره‌وار درباره تکنیک عکس در نهج البلاغه سخن به میان آورده محمد خاقانی در کتاب «جلوه‌های بلاغت در نهج البلاغه» (۱۳۷۶) است که صرفاً بحث وی به بیان مضمون چند نمونه از عکس در حکمت‌های نهج البلاغه محدود شده است؛ لذا تاکنون هیچ پژوهشی نحوه بازتاب شگرد مورد نظر در نهج البلاغه را در ترجمه آن اثر مورد ارزیابی و کنکاش قرار نداده است و همین امر ضرورت ارائه چنین پژوهشی را ایجاب می‌کند.

۴- بحث و بررسی

بررسی خطبه‌های نهج البلاغه از منظر کاربست شگرد عکس، گویای این امر است که سخنور برای بیان و ترسیم اغراض متعددی از آن بهره گرفته که عبارتند از: ترسیم وارونگی موقعیت‌ها و شرایط، ترسیم کار باطل و بیهوده، ترسیم و تبیین موضوع، ترسیم به هم پیوستگی و ارتباط دو طرفه، ترسیم بی هویتی اشخاص، و ترسیم شک و تردید مدعیان. لذا تقسم‌بندی و بررسی نمونه‌های عکس محور بر اساس اغراض یادشده صورت می‌گیرد.

۴-۱. عکس، به قصد ترسیم وارونگی موقعیت‌ها و شرایط

بررسی نشان از آن دارد که امام (ع) ده مرتبه از تکنیک عکس به قصد ترسیم تغییر شرایط و موقعیت‌ها بهره گرفته است که در اینجا عملکرد دو مترجم در خصوص بازسازی این فن و نحوه انتقال دلالت پاره‌گفتارهای عکس محور مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

۱. «حَتَّى يَعُودَ أَسْفَلَکُمْ أَعْلَاکُمْ وَأَعْلَاکُمْ أَسْفَلَکُمْ وَلَيَسْبِقَنَّ سَابِقُونَ کَانُوا قَصْرًا وَلَيَقْصِرَنَّ سَبَاقُونَ کَانُوا سَبْقًا» (خطبه ۱۶)

-دشتی: تا آنکه پایین به بالا، و بالا به پایین رود، آنان که سابقه‌ای در اسلام داشتند و تاکنون منزوی بودند، بر سر کار می‌آیند، و آنان که به ناحق پیشی گرفتند، عقب زده خواهند شد (۱۳۸۹: ۳۹).

- معادیخواه: تا فرا آمدگان فرو روند و فروماندگان فرا آیند، پیشتازان منزوی پیش افتند و فرصت‌طلبان پیش افتاده باز پس رانده شوند (۱۳۷۹: ۴۴).

سخنور در پاره‌گفتار ذکر شده دو مرتبه از شگرد عکس بهره گرفته که از رهگذر کاربست و تکرار (أسفل، أعلی) و (سبق وقصر) شکل گرفته است. گرچه دشتی تلاش کرده با چینش واژگانی (پایین، بالا/ بالا، پایین)، هم‌شکلی مبدا را در ترجمه خود لحاظ نماید و وارونگی مورد نظر را برای مخاطب ترسیم کند، اما دخالت‌دهی این دو واژه چندان بار معنایی نداشته است. این در حالی است که ترجمه معادیخواه ضمن رعایت جانب صورت سخن مبدا، نوعی واج‌آرایی نیز نموده و تا پایان پاره دوم سخن نیز آن را پی گرفته است که البته کاربست هفت مرتبه‌ای حرف (ف) نقش مهمی در زیباسازی سخن و انسجام آن داشته است.

نکته دیگر اینکه معادیخواه با بهره‌گیری از واژه (پیش) و (پس) و تکرار آندو کوشیده است تا همانندی موجود در (ولیسبقن سابقون...) را در متن خود پیاده‌سازی کند، اما متن دشتی فاقد آن توازن و هم‌گرایی است. اطناب یا بیش‌گفت ترجمه دشتی و ایجاز یا کم‌گفت موجود در متن معادیخواه نیز از نکات قابل توجه در شیوه بیان آندوست؛ به دیگر بیان، رویکرد معادیخواه با فشرده‌گویی و اقتصاد زبانی متن مبدا همسویی بیشتری دارد؛ بدین شکل که او با رعایت اصل «کم‌کوشی» - که در زبان عربی از آن به عنوان الجهد الأدنی یاد می‌کنند - از کم‌ترین سازه بیانی برای انتقال مفاهیم مورد نظر استفاده کرده است و در نتیجه آن، مخاطب نیز با کم‌ترین فعالیت ذهنی مقصود وی را درمی‌یابد (قباوه، ۲۰۰۱: ۳۸). توضیح بیشتر اینکه این فعالیت ذهنی - زبانی، دربرگیرنده مسائلی همچون اصل اشتقاق، همنشینی، جانشینی و ایجاز می‌شود.

۲. «اللَّهُمَّ إِنِّي قَدْ مَلَلْتُهُمْ وَمَلُونِي وَسَمِئْتُهُمْ وَسَمِئُونِي فَأَبْدِلْنِي بِهِمْ خَيْرًا مِنْهُمْ وَأَبْدِلْهُمْ بِي شَرًّا مِنِّي» (خطبه/ ۲۵)

- دشتی: خدایا! من این مردم را با پند و تذکرهاى خود خسته کردم، و آنان نیز مرا خسته نمودند، آنان از من به ستوه آمدند و من از آنان به ستوه آمدم، دلشکسته‌ام، به جای آنان، افرادی بهتر به من مرحمت فرما، و به جای من، بدتر از من بر آنها مسلط کن (۱۳۸۹: ۴۹).

- معادینخواه: خداوند! من و اصحابم یکدیگر را سخت رنجیده و خسته کرده‌ایم. خداوند! به جای اینان مرا یارانی بهتر ارزانی دار و به جای من، بر آنان رهبری بدتر از من بگمار (۱۳۷۹: ۵۲).

نکته نخست اینکه دشتی قبل از عبارت عکس‌محور، به زیاده‌گویی روی آورده، آنجا که می‌خوانیم: (من این مردم را با پند و تذکرهاى خود خسته کردم)، آوردن علت خسته شدن مردم از دست امام، این انتظار را برای مخاطب ایجاد می‌کند که به علت خسته شدن امام از دست مردم نیز اشاره شود، اما بر خلاف انتظار، مترجم اشاره‌ای به آن نداشته است. به کارگیری تعبیر (دلشکسته‌ام) نیز از همان نوع زیاده‌گویی است. نکته دیگر اینکه هر دو مترجم در پیاده‌سازی شگرد عکس در متن مقصد، محدودیت داشتند؛ چرا که امکان چنین درخواستی از خداوند وجود نداشته که یک امر نامطلوب و بد را (ارزانی دارد) یا (مرحمت کند)؛ زیرا در میان فارسی‌زبانان، چنین تعبیری رایج نیست. مسأله دیگری که از دید مترجمان پنهان ماند این است که در متن مبدا آمده است «وَأَبْدِلْهُمْ بِي شَرًّا مِنِّي»: یعنی بدتر از من را بر آنان حاکم کن؛ ساختار سخن به گونه‌ای است که بدی و شر به صورت ضمنی برای صاحب سخن اثبات می‌شود. اینکه به باور مردم آن زمان، یا از سر تواضع و خاکساری، شر بودن یا بد بودن امام از زبان خود آن حضرت طرح شده است، جا داشت مترجمان به گونه‌ای در زبان مقصد آن را بازتاب دهند که شر و بدی برای امام به اثبات نرسد مثلاً: (به جای من، رهبر بدی بر آنان مسلط کن) که البته این موضوع از سوی هیچ یک از مترجمان در فرایند ترجمه لحاظ نشد.

۳. «وَأَنعِظُوا بِمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ قَبْلَ أَنْ يَنْعِظَ بِكُمْ مَنْ بَعْدَكُمْ» (خطبه/ ۳۲)

- دشتی: از پیشینیان خود پند بگیرید، پیش از آنکه آیندگان از شما پند بگیرند (۱۳۸۹: ۵۷).

- معادینخواه: پیش از آنکه مایه پند آیندگان شوید، از گذشتگان پند گیرید (۱۳۷۹: ۶۰).

باید خاطر نشان کرد اینکه آیندگان از گذشتگان پند بگیرند، امری مثبت است و نکته منفی‌ای را متوجه گذشتگان نمی‌کند؛ اما با لحاظ بافت و سیاق متن، آنچه مراد سخنور بود این بوده که از اشتباه گذشتگان درس بگیرید و راه درست را در پیش گیرید تا مبادا مایه عبرت آیندگان شوید و دلشان به حالتان بسوزد و...؛ لذا ترجمه دشتی گرچه از لحاظ ساختاری عکس موجود در زبان مبدا را در زبان مقصد بازسازی کرده است، اما از لحاظ معنایی از نارسایی رنج می‌برد. ترجمه معادینخواه با دخالت‌دهی مناسب (مایه پند...) مفهوم مورد نظر سخنور را بهتر القا می‌کند.

۴. «وَلَقَدْ كَانَ الرَّجُلُ مِنَّا وَالْآخَرُ مِنْ عَدُوَّنَا يَتَصَاوَلَانِ تَصَاوُلَ الْفَحْلَيْنِ يَتَخَالَسَانِ أَنْفُسَهُمَا أَيُّهُمَا يَسْقِي صَاحِبَهُ كَأْسَ الْمُنُونِ فَمَرَّةً لَنَا مِنْ عَدُوَّنَا وَمَرَّةً لِعَدُوَّنَا مِنَّا» (خطبه/ ۵۶)

- دشتی: گاهی یک نفر از ما و دیگری از دشمن ما، مانند دو پهلوان نبرد می‌کردند، و هر کدام می‌خواست کار دیگری را بسازد و جام مرگ را به دیگری بنوشانند. گاهی ما بر دشمن پیروز می‌شدیم، و زمانی دشمن بر ما غلبه می‌کرد (۱۳۸۹: ۷۵).

- معادینخواه: گاه بود که مردی از ما - به سانِ دوِ اشترِ نر - به هم می‌پیچیدند، تا در آن پیکار مرگ و زندگی، شرنگ مرگ را به هم‌آورد خویش بنوشانند. در این مسابقه، گاه پیروزی از آنِ ما بود و گاه سهم دشمن (۱۳۷۹: ۷۵).

همچنانکه متن گواهی می‌دهد هر دو مترجم با ظرافت خاص از پیاده‌سازی عکسِ متنِ مبدا صرف‌نظر کردند؛ زیرا شایسته ندیدند که با صراحت، پیروزی را به دشمن انتساب دهند، بر این اساس دشتی آورده: گاهی ما بر دشمن پیروز می‌شدیم، و زمانی دشمن بر ما غلبه می‌کرد. معادینخواه نیز در بخش اول که پیروزی مربوط به جبهه حق بود به آن تصریح کرد، اما در بخش دوم سخن که پیروزی مربوط به دشمن بود بنا به قرینه لفظی آن را حذف نمود؛ با این باور که پیروزی حقیقی از آن جبهه حق است و بس.

۵. «إِنَّ الْيَوْمَ عَمَلٌ وَلَا حِسَابَ وَغَدًا حِسَابٌ وَلَا عَمَلٌ» (خطبه/۴۲: ۶۶)

- دشتی: امروز هنگام عمل است نه حسابرسی، و فردا روز حسابرسی است نه عمل (۱۳۸۹: ۶۷).

- معادینخواه: امروز تنها عمل است و شماری نباشد، لیک فردا، تنها حساب است و مجال کاری نباشد (۱۳۷۹: ۶۸). از ترجمه معادینخواه برمی‌آید که پیاده‌سازی عکس زبان مبدا برای وی در این پاره‌گفت از اولویت برخوردار نبوده، بلکه آفرینش نثری آهنگین برای وی اهمیت بیشتری داشته است، آنجا که در برابر عبارت (شماری نباشد) عبارت (مجال کاری نباشد) قرار داد و متن را آهنگین نمود. این درحالیست که دشتی در ترجمه پاره‌گفت یادشده جانب فن مورد نظر را نگه داشت و با معادل‌سازی مناسب آن را در متن خود جای داد. لازم به ذکر است جانب اقتصاد زبانی و فشرده‌گویی - که با در نظر گرفتن اصل کم‌گوشی حاصل می‌شود - (قباوه: ۲۰۰۱: ۳۱) در بازسازی عکس از سوی هر دو مترجم در زبان مقصد نگه داشته شد.

۶. «وَمِنْ غَيْرِهَا أَنْكَ تَرَى الْمَرْحُومَ مَغْبُوطًا وَالْمَغْبُوطَ مَرْحُومًا لَيْسَ ذَلِكَ إِلَّا نَعِيمًا زَلَّ وَبُؤْسًا نَزَلَ» (خطبه/۱۱۴)

- دشتی: و نشانه دگرگونی دنیا آنکه کسی که دیروز مردم به او ترحم می‌کردند، امروز حسرت او را می‌خورند، و آن کس را که حسرت او را می‌خوردند، امروز به او ترحم می‌کنند (۱۳۸۹: ۱۵۵).

- معادینخواه: نمونه‌ی دگرگونی‌های دنیا اینکه: کسی که رنج و پریشانی او ترحم انگیزد، ناگهان مورد غبطه دیگران قرار می‌گیرد. یا دیگری که در اوج کامیابی رشک‌انگیزد، ناگهان مورد ترحم قرار گیرد (۱۳۷۹: ۱۴۵).

از ترجمه دشتی برمی‌آید که وی عکس موجود در زبان مبدا را به خوبی در متن مقصد بازسازی نموده است؛ آنجا که از رهگذر معادله (ترحم، حسرت / حسرت، ترحم) پاره دوم سخن را طرح‌ریزی می‌کند و بر انسجام و پیوستگی متن می‌افزاید. این موضوع درباره ترجمه معادینخواه صدق نمی‌کند؛ چرا که او با در نظر گرفتن بافت کلی متن، به علت ترحم مردم اشاره دارد (کسی که رنج و پریشانی او ترحم انگیزد) حال اینکه در متن مبدا به آن امر تصریح

نشده بود. دیگر اینکه وی در فرایند ترجمه، تنوع واژگانی و تعدد تعبیر را بر تکنیک عکس ترجیح داد و برخلاف جریان عکس با آرایش واژگانی (ترحم‌انگیزی، مورد غبطه قرار گرفتن / رشک‌انگیزی، مورد ترحم قرار گرفتن) از هم‌شکل‌آوری صرف نظر کرده است. با این حال، دخالت‌دهی قید زمانی (ناگهان) بر عینیت‌بخشی زوال سریع دنیا بسیار کارساز و موثر بوده است.

۷. «أَعَزَّ بِهِ الدَّلَّةُ وَأَذَلَّ بِهِ الْعِزَّةُ كَلَامُهُ بَيَّانٌ وَصَمْتُهُ لِسَانٌ» (خطبه ۹۶)

– دشتی: انسان‌های خوار و ذلیل، در پرتو او عزت یافتند، و عزیزانی خودسر ذلیل شدند. گفتار او روشنگر واقعیت‌ها و سکوت او زبانی گویا بود (۱۳۸۹: ۱۲۷).

– معادیخواه: با او عزت‌ها [ی ناروا] را با ذلت، و ذلت‌ها [ی نابجا] را به عزت بدل کرد. سخن‌اش روشنگر و سکوتش زبانی دیگر بود (۱۳۷۹: ۱۲۰).

نکته نخستی که باید خاطر نشان شود این است که واژگان (ذلت) و (عزت) – که بار مهم تکنیک عکس بر دوش آندوست – از منظر ساخت، مصدر هستند لذا ترجمه دشتی از این زاویه از دقتی که ترجمه معادیخواه داراست، برخوردار نیست. نکته دوم اینکه تقدیم (به) بر دو واژه مورد نظر القاگر حصر و تخصیص است، یعنی در عین اینکه برای او اثبات می‌کند برای دیگری نفی می‌نماید (المراغی، ۱۹۹۳: ۱۵۰-۱۵۸)؛ اینکه صرفاً بوسیله او و نه شخص دیگر آن تغییر مورد نظر رخ داد، و البته ضرورت داشت که این موضوع در فرایند برگردان لحاظ شود؛ این درحالیست که ترجمه دشتی تخصیص یادشده را به مخاطب انتقال نمی‌دهد. با اینهمه هر دو مترجم توانستند با گزینش واژگان همانند، عکس موجود در زبان مبدا را در زبان مقصد پیاده‌سازی نمایند.

۸. «حَتَّى إِذَا كَشَفَ لَهُمْ عَنْ جَزَاءِ مَعْصِيَتِهِمْ وَاسْتَخْرَجَهُمْ مِنْ جَلَابِيبِ غَفْلَتِهِمْ اسْتَقْبَلُوا مُدْبِرًا وَاسْتَدْبَرُوا مُقْبِلًا» (خطبه ۱۵۳)

– دشتی: تا آن زمان که خداوند کیفر گناهان را می‌نماید و آنان را از پرده غفلت بیرون می‌آورد. به استقبال چیزی می‌روند که بدان پشت کرده بودند (یعنی آخرت)، و پشت می‌کنند بدانچه روی آورده بودند (یعنی دنیا) (۱۳۸۹: ۲۰۱).

– معادیخواه: تا سرانجام خداوند از کیفر گناه آنان پرده برگیرد و از پس پرده‌های غفلت بیرون‌شان کشد. آنک دریابند که آن چه بدان روی داشته‌اند، پس افکندنی و آن چه پس پشت افکنده بودند، روی آوردنی باشد (۱۳۷۹: ۱۸۴).

عکس در پاره‌گفت مورد نظر از کاربست و تکرار (استقبال کردن و پشت کردن) شکل گرفته است. دشتی که با چینش واژگانی (استقبال کردن، پشت کردن / پشت کردن، روی آوردن) ترجمه خود را ارائه داده است، می‌توانست با دخالت‌دهی مجدد واژه (استقبال کردن) تکنیک بیانی عکس را در متن خود پیاده‌سازی کند و بگوید: (و پشت می‌کنند بدانچه از آن استقبال کرده بودند)؛ که البته متن حاضر فاقد آن است، اما ترجمه معادیخواه از امتیاز بازتولید تکنیک یادشده برخوردار است. نکته دیگر اینکه گرچه دشتی برای دریافت بهتر مفهوم متن از سوی مخاطب، با استفاده از پراتنز، (یعنی آخرت) و (یعنی دنیا) را به وی گوشزد کرده، با اینهمه باور ما این است که پراتنزگرایی در

ترجمه نمی‌تواند نقطه قوت یک مترجم به حساب آید؛ زیرا به صورت غیر مستقیم القاگر این است که آن مترجم نتوانسته عبارت مورد نظر را در دل متن اصلی خود جای دهد و به ناچار به پرانتز و توضیح‌نویسی روی آورده است.

۹. «أَوْحِشُوا مَا كَانُوا يُوطِنُونَ وَأَوْطِنُوا مَا كَانُوا يُوحِشُونَ» (خطبه / ۱۸۸)

-دشتی: آنچه را وطن خود می‌دانستند از آن رمیدند، و در آنجا که از آن می‌رمیدند، آرام گرفتند (۱۳۸۹: ۲۶۳).

- معادیخواه: از آن چه پیش‌تر وطن پنداشته بودند، رمیدند و در خانه‌ای آرمیدند که همواره از آن می‌ترسیدند! (۱۳۷۹: ۲۸۵).

تکنیک عکس از رهگذر دخالت‌دهی و تکرار دو واژه (أَوْحِشَ وَأُوطِنَ) نمود پیدا کرده است. دشتی با چینش واژگانی (وطن دانستن، رمیدن/رمیدن، آرام گرفتن)، و معادیخواه با آرایش واژگانی (وطن پنداشتن، رمیدن/آرامیدن، ترسیدن) تنوع واژگانی را بر هم‌شکل‌آوری و عکس ترجیح دادند و لذا زنجیره شگرد یادشده در متن هیچ یک از مترجمان کامل نشد.

گفتنی است از آنجایی که متن مبدا به نوعی القاگر تصور نادرست افراد مورد نظر بوده، لذا این امکان وجود داشت که به جای استفاده از تعبیر (آرام گرفتن) -که به نوعی نشانگر نگاه مثبت است- از واژه (سکنی گزیدن) بهره گرفته شود؛ زیرا واژه پیشنهادی هم از میزان مثبت بودن شخصیت و تصور آنان می‌کاهد، و هم با دو واژه (رمیدن) (ترسیدن) تناسب معنایی بیشتری دارد. با این حال، هر دو ترجمه در معنا (و نه در صورت) تداعی‌گر وارونگی و تغییر شرایط مورد نظر سخنور هستند.

۱۰. «أَلَا إِنَّهُ قَدْ أَذْبَرَ مِنَ الدُّنْيَا مَا كَانَ مُقْبِلًا وَأَقْبَلَ مِنْهَا مَا كَانَ مُدْبِرًا» (خطبه / ۱۸۲)

- دشتی: آگاه باشید! آنچه از دنیا روی آورده بود پشت کرد، و آنچه پشت کرده بود روی آورد. (۱۳۸۹: ۲۴۹)

- معادیخواه: زنده‌ار که آن چه از دنیا روی آورده بود، پشت کرد و آن چه پشت کرده بود دیگر بار روی آورد. (۱۳۷۹: ۲۲۷)

در هر دو متن مورد نظر، شگرد عکس با چینش واژگانی (روی آوردن، پشت کردن/پشت کردن، روی آوردن) بازسازی شده و وظیفه ترسیم‌گری تغییر شرایط و وارونگی موقعیت‌ها را بر عهده دارد. جانب فشرده‌گویی و ایجاز موجود در متن مبدا نیز به خوبی در متن مقصد رعایت شده است.

۴-۲. عکس، به قصد ترسیم کار باطل و بیهوده

امام (ع) پنج مرتبه در خطبه‌های خود از تکنیک عکس کمک گرفته تا مفهوم کار باطل و بیهوده را به مخاطبان خود یادآوری کند. در اینجا نحوه بازسازی تکنیک یادشده و بارمعنایی آن در زبان مقصد مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

۱. «وَمِنْهُمْ مَنْ يَطْلُبُ الدُّنْيَا بِعَمَلِ الْآخِرَةِ وَلَا يَطْلُبُ الْآخِرَةَ بِعَمَلِ الدُّنْيَا» (خطبه / ۳۲)

- دشتی: و گروهی دیگر، با اعمال آخرت، دنیا را می‌طلبند، و با اعمال دنیا، در پی کسب مقام‌های معنوی آخرت نیستند. (۱۳۸۹: ۵۷)

- معادیخواه: گروه سوم تزویرگرانی‌اند که به جای آنکه با تلاش و کار در دنیا، آخرت را بجویند، با عبادت‌های ریایی و قدیس‌مآبانه، در جستجوی دنیایند. (۱۳۷۹: ۶۰)

ساختار سخن عکس‌محور در زبان مبدا به گونه‌ایست که کار را بر مترجمان سخت کرده است؛ به همین خاطر هر دو مترجم تا حدی به اطناب روی آوردند و زیاده‌گویی از خود نشان داده‌اند. توضیح اینکه دشتی در عین اینکه نیم‌نگاهی به تکنیک عکس در زبان مبدا داشت، تلاش کرد هر بخش از سخن را در جای خود ترجمه نماید تا امکان تطبیق آن با متن اصلی از سوی خوانندگان وجود داشته باشد. با این حال استفاده از عبارت (با اعمال آخرت) و (با اعمال دنیا) تا حدی گنگ و مبهم است و بر امر واضحی دلالت ندارد. این درحالیست که معادیخواه با برداشت کلی از مراد سخنور، دست به جابجایی زده است و تلاش کرده دلالت سخن را به مخاطب انتقال دهد. در پرتو این مسأله، هیچ‌یک از مترجمان نتوانستند شگرد مورد نظر را در زبان مقصد بازسازی نمایند.

۲. «لَا تَعْرِفُونَ الْحَقَّ كَمَعْرِفَتِكُمُ الْبَاطِلَ وَلَا تُبْطِلُونَ الْبَاطِلَ كِبُطَالِكُمُ الْحَقَّ» (خطبه/۶۹)

- دشتی: شما آنگونه که باطل را می‌شناسید از حق آگاهی ندارید، و در نابودی باطل تلاش نمی‌کنید، آنگونه که در نابودی حق کوشش دارید. (دشتی، ۱۳۸۹: ۸۵)

- معادیخواه: حق را نمی‌شناسید، آن‌گونه که باطل را، و باطل را نمی‌کوید، آن چنان که حق را. (۱۳۷۹: ۸۳)

زمینه برای پیاده سازی شگرد عکس در متن مقصد وجود داشته است؛ اینکه آورده شود: (آنگونه که باطل را می‌شناسید، حق را نمی‌شناسید؛ و آنگونه که حق را می‌کوید، باطل را نمی‌کوید)؛ اما ترجیح دشتی آن بوده که به جای هم‌شکل‌آوری، تنوع در واژگان داشته باشد و بهره‌گیری معادله (می‌شناسید/ آگاهی ندارید) و (تلاش نمی‌کنید/ کوشش دارید) از روی همان میل به تنوع‌دهی در واژگان است. این درحالی است که معادیخواه گزیده‌گویی و همسان‌سازی تعداد واژگان زبان مقصد با زبان مبدا را بر سایر امور ترجیح داده است و به صورت غیر مستقیم، شگرد عکس را نیز در دل متن خود جای داده است؛ زیرا در هر دو بخش، به قرینه لفظی به فعل پایانی (نمی‌شناسید) و (نمی‌کوید) تصریح نشده، اما ساخت کلام به گونه‌ای است که آندو القا می‌شوند.

۳. «صَاحِبُكُمْ يُطِيعُ اللَّهَ وَأَنْتُمْ تَعْصُونَهُ وَصَاحِبُ أَهْلِ الشَّامِ يَعِصِي اللَّهَ وَهُمْ يُطِيعُونَهُ» (خطبه / ۹۷)

- دشتی: رهبر شما از خدا اطاعت می‌کند شما با او مخالفت می‌کنید، اما رهبر شامیان، خدای را معصیت می‌کند، از او فرمانبری دارند. (۱۳۸۹: ۱۲۷)

- معادیخواه: یار و هم‌گام شما، فرمانبر خداست و شما از دستورهای او سرپیچی می‌کنید، در حالی که حاکم شامیان، با اینکه خدای را نافرمان است، آنان سر به فرمانش دارند. (۱۳۷۹: ۱۲۱)

بی‌گمان بار تکنیک عکس در زبان مبدا بر دوش سه واژه (صاحب، اطاعت و معصیت) است که اگر بخواهیم شگرد مورد نظر را در زبان مقصد پیاده کنیم چنین می‌شود: (رهبر شما از خدا فرمانبری دارد، اما شما از او سرپیچی می‌کنید، رهبر شامیان از خدا سرپیچی می‌کند، اما آنان از او فرمانبری می‌کنند). با این نگاه، تکنیک مورد نظر در ترجمه دشتی جایگاه اصلی خود را از دست داده و در ترجمه معادیکخواه با دخالت‌دهی واژه فرمانبری و نافرمانی به آن شگرد نزدیک شده است.

نکته دیگری که بیانش مهم می‌نماید این است که واژه (صاحب) در ترجمه دشتی (رهبر) معادل‌یابی شده که هم برای امام به کار گرفته شده و هم برای معاویه، که سزاوار بود با واژه دیگری جایگزین شود تا اولاً هم‌تراز رهبری امام قرار نگیرد و هم شأن حضرت نشود و به اصطلاح اهل بلاغت (للتحاشی عن المساواة) باشد و ثانیاً مقام رهبری برای او به اثبات نرسد و از هگذر آن، اینگونه القا شود که وی لیاقت رهبری بر مردم را ندارد؛ این است که معادل‌یابی واژه (صاحب) به عنوان (حاکم) برای معاویه از سوی معادیکخواه مناسب‌تر و دقیق‌تر است.

مسئله دیگر اینکه معادیکخواه در ترجمه خود واژه (صاحب) را (یار و همگام) معادل‌سازی نموده است که البته هم مطابق متن اصلی است و هم با غرض سخنور همخوانی دارد؛ بدان جهت که صاحب سخن برآن بوده تا با استفاده از راهبرد ارتباط‌گیری دوستانه یا همان الاستراتجیه التضامنیة (بن ظافر الشهري، ۲۰۰۴: ۲۵۶-۲۶۷) خود را دوست و یاور و همگام مردم قرار دهد و با کم نمودن فاصله میان خود و آنان، زمینه را برای پذیرش خواسته‌های خود آماده کند و ضمن رعایت احترام متقابل و پرهیز از نگاه عمودی، آنان را مجاب کند که هر آنچه می‌گوید پذیرا باشند؛ چرا که او یکی از آنان است و از سر دوستی و علاقه به آنها سخن می‌گوید و برای هدایتشان دغدغه دارد.

۴. «تَكْرُمُونَ بِاللَّهِ عَلَى عِبَادِهِ وَلَا تُكْرِمُونَ اللَّهَ فِي عِبَادِهِ» (خطبه/۱۱۷)

- دشتی: دوست دارید مردم برای خدا شما را گرامی بدارند، اما خودتان مردم را در راه خدا گرامی نمی‌دارید! (۱۳۸۹: ۱۵۹)

- معادیکخواه: خدا را بهانه کرامت‌فروشی به بندگان ساخته‌اید، بی‌آنکه در روابط اجتماعی با بندگان خدا، کرامت او را پاس دارید. (۱۳۷۹: ۱۴۹)

تطبیق و همسنجی ترجمه ارائه شده از پاره‌گفت حاضر گویای این امر است که دشتی کوشید تا هم شگرد مورد نظر را در متن خود پیاده سازد، هم جانب اقتصاد زبانی و کمینه‌گرایی سخن مبدا را در ترجمه لحاظ نماید؛ زیرا او از حداقل سازه‌های زبانی برای بیان انتقال مفاهیم مورد نظر استفاده کرده است. این در حالیست که ترجمه معادیکخواه تا حدی از هم‌شکلی نخستین فاصله گرفته و میل به اطناب دارد.

۵. «لَقَدْ اغْتَرَضَ الشَّكُّ وَدَخَلَ الْيَقِينُ حَتَّى كَأَنَّ الَّذِي ضَمِنَ لَكُمْ قَدْ فُرِضَ عَلَيْكُمْ وَكَأَنَّ الَّذِي قَدْ فُرِضَ عَلَيْكُمْ قَدْ وُضِعَ عَنْكُمْ» (خطبه/۱۱۴)

-دشتی: آنچنان نادانی و شک و یقین به هم آمیخته است که گویا روزی تضمین شده بر شما واجب است، و آنچه را که واجب کرده‌اند، برداشتند. (۱۳۸۹: ۱۵۷)

- معادپخواه: شک شما را آلوده است و در باور هاتان نفوذ کرده است؛ چنان که گویی آنچه تکلیف شده است، کسب روزی و آن چه تضمین شده است، انجام مسؤولیت هاست! (۱۳۷۹: ۱۴۶)

متن بر این امر گواهی می دهد که پیچیدگی عکس در زبان مبدا، در ترجمه مترجمان تاثیر گذاشته است به گونه ای که برداشت دو مترجم از پاره گفتار مورد مطالعه تاحدی متفاوت است؛ در ترجمه دشتی مشخص نیست مراد وی از عبارت (گویا روزی تضمین شده بر شما واجب است) چیست. در عبارت معادپخواه نیز مراد از عبارت (آن چه تضمین شده است، انجام مسؤولیت هاست!) واضح نیست و به نوعی هر دو ترجمه از نارسایی رنج می برند. لذا به تحقیق باید گفت: مترجمان در این نمونه نه در صورت و نه در محتوا، نتوانستند توانش زبانی و هنر سخنوری صاحب سخن را به مخاطب انتقال دهند.

۳-۴. عکس، به قصد ترسیم و تبیین موضوع

به تحقیق باید گفت ترسیم و تبیین موضوع، مهم ترین و اساس ترین دلالتی است که سخنور ۱۸ مرتبه در خطبه های خود از رهگذر عکس به مخاطب انتقال داده است که در زیر کیفیت انتقال بار معنایی و نیز نحوه بازسازی آن تکنیک در پاره گفت های استخراجی مورد بررسی قرار می گیرد.

۱. «وَكُلُّ شَيْءٍ مِنَ الدُّنْيَا سَمَاعُهُ أَعْظَمُ مِنْ عِيَانِهِ وَكُلُّ شَيْءٍ مِنَ الْآخِرَةِ عِيَانُهُ أَعْظَمُ مِنْ سَمَاعِهِ» (خطبه/ ۱۱۴)

- دشتی: همه چیز دنیا، شنیدن آن، بزرگتر از دیدن آن است، و هر چیز از آخرت، دیدن آن بزرگتر از شنیدن آن است. (دشتی، ۱۳۸۹: ۱۵۵)

- معادپخواه: هر چیز دنیا آوازه اش بزرگتر از آنست که می بینیم. در حالی که آخرت چنان است که آنچه ببینیم بزرگتر از آوازه ای است که امروز می شنویم. (۱۳۷۹: ۱۴۵)

از منظر پیاده سازی شگرد عکس در زبان مقصد، دشتی توانسته در کنار ارائه ترجمه، شگرد مورد نظر را نیز در زبان مقصد به نمایش بگذارد، اما ترجمه معادپخواه تا حدی از آن فاصله دارد. این نیز یادکردنی است که ترجمه دشتی سلیس تر و روان تر از ترجمه معادپخواه است و به همین خاطر دریافت مفهوم از سوی مخاطب راحت تر صورت می پذیرد. اطناب موجود در ترجمه معادپخواه در قیاس با متن اصلی و نیز ترجمه دشتی امری قابل توجه است.

۲. «وَاعْلَمُوا أَنَّ مَا نَقَصَ مِنَ الدُّنْيَا وَزَادَ فِي الْآخِرَةِ خَيْرٌ مِمَّا نَقَصَ مِنَ الْآخِرَةِ وَزَادَ فِي الدُّنْيَا» (خطبه/ ۱۱۴)

- دشتی: آگاه باشید هرگاه از دنیای شما کاهش یابد و به آخرت افزوده گردد، بهتر از آنست که از پاداش آخرت شما کاسته و بر دنیای شما افزوده شود. (۱۳۸۹: ۱۵۵)

- معادپخواه: نیز بدانید که اگر چیزی از دنیاتان کاسته به آخرت شما افزوده گردد، به از آن است که از آخرت شما کاسته و بر دنیاتان افزوده شود. (۱۳۷۹: ۱۴۶)

هر دو مترجم با آرایش واژگانی (کاهش یافتن، افزودن/ افزودن، کاهش یافتن) ترجمه نزدیک به هم ارائه داده اند و تبیین موضوع در زبان مقصد نیز به وقوع پیوسته است. شگرد عکس موجود در زبان مبدا نیز در زبان مقصد به

نمایش گذاشته شد. با این حال، استفاده دو مرتبه‌ای (کاسته) و (به) در ترجمه معادیکخواه موجب شده که متن پیوستگی و درهم‌تنیدگی بیشتری داشته باشد. طول ترجمه ارائه شده نسبتاً با طول پاره‌گفت مبدا همسویی دارد.

۳. «فَالْمَوْتُ فِي حَيَاتِكُمْ مَقْهُورِينَ وَالْحَيَاةُ فِي مَوْتِكُمْ قَاهِرِينَ» (خطبه ۵۱)

- دشتی: پس بدانید که مرگ در زندگی توأم با شکست شماسست، و زندگی جاویدان، در مرگ پیروزمندانه شماسست. (۱۳۸۹: ۷۳)

- معادیکخواه: آن زندگی که در آن انسان مقهور دیگرست، مرگ است و مرگی که انسان در گزینش آن چیره می‌شود، جوهر زندگی است. (۱۳۷۹: ۷۳)

غرض اصلی پاره‌گفت عکس محور که بر سازه تقابل بنا شده، ترسیم و تبیین مرگ و زندگی حقیقی و راستین است؛ اینکه مرگ واقعی آنست که انسان در زندگی خود مقهور کسی باشد، و زندگی واقعی آن است که انسان حتی در مرگش پیروز باشد. بر این اساس ترجمه دشتی ساده‌تر، و ترجمه معادیکخواه فنی‌تر است. این نیز یادکردنی است که چنانچه مترجمان برای مرگ و زندگی، صفتی مشترک همچون (واقعی) در نظر می‌گرفتند، متن از یکپارچگی و انسجام بیشتری برخوردار می‌شد.

۴. «لَإِنَّ الْمُسْتَخْلَفَ لَا يَكُونُ مُسْتَصْحَبًا وَالْمُسْتَصْحَبُ لَا يَكُونُ مُسْتَخْلَفًا» (خطبه ۴۶)

- دشتی: آن کس که سرپرست بازماندگان است، نمی‌تواند همراه مسافر باشد، و آن که همراه و همسفر است نمی‌تواند سرپرست بازماندگان انسان باشد. (۱۳۸۹: ۶۹)

- معادیکخواه: جز تو هر که مسافری را جانشین شود، هم سفر او نباشد و اگر هم سفر شود، جانشینی را نتواند. (۱۳۷۹: ۷۰)

پاره‌گفت مورد نظر با جای دادن تکنیک عکس در خود، بدین علت طرح ریزی شده است که به تشریح این مسأله بپردازد که خداوند در عین واحد هم همراه مسافر است، و هم همراه و همدم آنکسی که در خانه مانده و پای در سفر نگذاشته است. با این توضیح، استفاده دشتی از واژه (سرپرست) چندان مناسب متن نیست؛ زیرا صحبت از همراهی و نیز در خانه ماندن است. صرف نظر از نحوه انتقال غرض در بستر زبان مقصد، عکس در هر دو متن به خوبی به نمایش گذاشته شد، با این تفاوت که معادیکخواه با بیان ادبی خود، پابندی بیشتری به کمینه‌گرایی و اقتصاد زبانی موجود در زبان مبدا داشته است.

۵. «مَا أَقْرَبَ الْحَيِّ مِنَ الْمَيِّتِ لِلْحَاقِّ بِهِ وَأَبْعَدَ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ لَا نَقْطَاعَ عَنَّهُ» (خطبه ۱۵۴)

- دشتی: چقدر زنده به مرده نزدیک است برای پیوستن به آن، و چه دور است مرده از زنده که از آنان جدا گشته! (۱۳۸۹: ۱۵۵)

- معادیکخواه: چه نزدیک است هر زنده‌ای به مردگان - که در روند زندگی به آن می‌پیوندند - و چه دورند مردگان به زنده‌ها، که رشته‌ی پیوند را از آنان بریده‌اند! (۱۳۷۹: ۱۴۵)

شدت در شرف مرگ بودن زندگان، و نهایت دوری مردگان از زندگان موضوعی بوده که سخنور قصد تشریح آن را در این بخش داشته است. این موضوع در هر دو ترجمه لحاظ شده با این تفاوت که به علت بهره‌گیری معادینخواه از جمله معترضه و ارائه توضیح بیشتر، بین واژگان متناظر فاصله افتاده و حضور عکس را در متن کم‌رنگ کرده است.

۶. «يُعْطِفُ الْهَوَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ إِذَا عَطَفُوا الْهُدَىٰ عَلَى الْقُرْآنِ إِذَا عَطَفُوا الْقُرْآنَ عَلَى الرَّأْيِ»
(خطبه/۱۳۸)

- دشتی: او (حضرت مهدی عج) خواسته‌ها را تابع هدایت می‌کند هنگامی که مردم هدایت را تابع هوس‌های خویش قرار می‌دهند. در حالی که به نام تفسیر، نظریه‌های گوناگون خود را بر قرآن تحمیل می‌کنند، او نظریه‌ها و اندیشه‌ها را تابع قرآن می‌سازد. (۱۳۸۹: ۱۸۳)

- معادینخواه: در پی روزگاران که هدایت وحی تابعی از هوس این و آن بوده است، او هر هوسی را تابع هدایت وحی می‌کند و در حالی که به نام تفسیر- هر نظریه بر قرآن تحمیل شده است، اندیشه‌ها را تابع قرآن می‌سازد. (۱۳۷۹: ۱۶۸)

سخنور در این بخش از خطبه خود در پی تبیین عملکرد منجی آینده است و در خصوص اصلاحات بنیادین وی برای مخاطبان بشارت‌بخشی می‌کند. آنچه درباره ترجمه ارائه شده باید گفت این است که بخش نخست ترجمه دشتی از لحاظ ساختار چندان بیانی قوی ندارد و تا حد زیادی حکایت از ساختار عربی دارد؛ جابجایی بخش اول و دوم در ترجمه، وی را در عبور از مشکل مورد اشاره کمک شایانی می‌کند. نکته دیگر اینکه ترجیح تنوع واژگانی (تحمیل کردن، تابع کردن) از سوی دو مترجم در ترجمه عبارت عکس‌محور (وَيُعْطِفُ الرَّأْيَ عَلَى الْقُرْآنِ...) امکان پیاده‌سازی شگرد عکس را از آنان سلب کرده است. با این حال امکان ارائه چنین برگردانی وجود داشت که: (آنگونه که قرآن را تابع نظرات خود کرده‌اند، نظرات را تابع قرآن می‌کند) تا هم دلالت انتقال داده شود و هم شگرد مورد نظر پیاده‌سازی شود.

۷. «وَلَا فِي الْبِلَادِ شَيْءٌ أَنْكَرَ مِنَ الْمَعْرُوفِ وَلَا أَعْرَفَ مِنَ الْمُنْكَرِ» (خطبه / ۱۴۷)

- دشتی: در شهرها چیزی ناشناخته‌تر از معروف، و شناخته‌تر از منکر نیست. (۱۳۸۹: ۱۹۱)

- معادینخواه: در سراسر این سرزمین، معروف ناشناخته‌ترین و منکر شناخته‌ترین باشد. (۱۳۷۹: ۱۷۷)

ترجمه ارائه شده گویای این امر است که هر دو مترجم هم عکس موجود در متن مبدا را بازسازی کرده‌اند و در متن خود به نمایش گذاشته‌اند، و هم عملکرد مناسب و درستی در خصوص کمینه‌گرایی و اقتصاد زبانی موجود در زبان مبدا داشته‌اند؛ به نحوی که فشردگی زبان و ارائه بیشترین معانی در کم‌ترین واژه، در عبارت فارسی نیز دیده می‌شود.

۸. «فَاجْتَمَعَ الْقَوْمُ عَلَى الْفُرْقَةِ وَافْتَرَقُوا عَلَى الْجَمَاعَةِ كَأَنَّهُمْ أَيْمَةُ الْكِتَابِ وَلَيْسَ الْكِتَابُ إِمَامَهُمْ» (خطبه / ۱۴۷)

- دشتی: مردم در آن روز، در جدایی و تفرقه هم داستان، و در اتحاد و یگانگی پراکنده‌اند، گویی آنان پیشوای قرآن بوده، و قرآن پیشوای آنان نیست. (۱۳۸۹: ۱۹۱)

- معادپخواه: مسلمانان آن دوران - در اثر بیگانگی با قرآن - در پراکندگی هم‌باورند و در جماعت پراکنده و بی‌محور. تو گویی که آنان راهبر قرآنند، نه قرآن راهبر آنان! (۱۳۷۹: ۱۷۷)

همچنانکه از پاره‌گفت برمی‌آید سخنور دو عبارت عکس‌محور را در کنار هم آورده است تا تصویر واضحی از وضعیت مسلمانان آن روز برای مخاطب ارائه دهد. گفتنی است بخش اول سخن، افزون بر تکنیک عکس، شگرد ناسازواری و پارادوکس نیز در خود جای داده است (جمع پراکنده/ پراکنده جمع) تا از رهگذر آن متناقض‌نما، تناقض در رفتار اشخاص مورد نظر به مخاطب منتقل شود. به هر روی، هیچ یک از دو مترجم نتوانستند هم زمان، هم معنا را به مخاطب انتقال دهند و هم عکس مورد نظر را در متن خود بازسازی نمایند، بلکه صرفاً انتقال مفهوم و دلالت بسنده نمودند.

۹. «لَيْتَأَسَّ صَغِيرُكُمْ بِكَبِيرُكُمْ وَلِيُزَأَفَ كَبِيرُكُمْ بِصَغِيرُكُمْ» (خطبه / ۱۶۶)

- دشتی: باید خردسالان شما از بزرگسالان شما پیروی کنند، و بزرگسالان شما نسبت به خردسالان مهربان باشند. (۱۳۸۹: ۲۲۷)

- معادپخواه: بایسته آنکه کوچک‌ترهای شما از بزرگ‌ترها تجربه آموزند و بزرگ‌ترها نیز با کوچک‌ترها رفتاری مهرآمیز داشته باشند. (۱۳۷۹: ۲۰۷)

از آنجایی که بار عکس در زبان مقصد بر دوش دو واژه (صغیر و کبیر) بوده در زبان مقصد مترجمان آن را با خردسالان/ بزرگسالان، و کوچک‌ترها/ بزرگ‌ترها معادل‌سازی نموده‌اند و کوشیدند به نحو مناسبی عکس اولیه را در زبان فارسی بازسازی نماید. آنچه بیانش در اینجا ضرورت دارد این است که دشتی برای (التأسی) واژه (پیروی کردن) را معادل‌سازی کرده و آورده است: (باید خردسالان شما از بزرگسالان شما پیروی کنند) که البته چندان درست نمی‌نماید؛ زیرا به نوعی تقلید از گذشتگان و سنت آنان را تداعی می‌کند که با آموزه‌های اسلامی همسویی ندارد. بر این اساس معادل‌یابی معادپخواه برای این واژه، دقیق‌تر و مناسب‌تر است.

۱۰. «أَلَا وَإِنَّهُ لَا يَصُرُّكُمْ تَضْيِيعُ شَيْءٍ مِنْ دُنْيَاكُمْ بَعْدَ حِفْظِكُمْ قَائِمَةً دِينَكُمْ، أَلَا وَإِنَّهُ لَا يُنْفَعُكُمْ بَعْدَ تَضْيِيعِ دِينِكُمْ شَيْءٌ حَافِظُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَمْرِ دُنْيَاكُمْ» (خطبه / ۱۷۳)

- دشتی: آگاه باشید! آنچه برای حفظ دین از دست می‌دهید، زیانی به شما نخواهد رساند، آگاه باشید آنچه را با تباه ساختن دین به دست می‌آورید، سودی به حالتان نخواهد داشت. (۱۳۸۹: ۲۳۵)

- معادپخواه: زنهار، که اگر شما از استواری دین خویش به نیکی پاسداری کنید - در این راه - هر چه از دنیاتان ضایع شود، زیانی به شما نرساند. اما اگر دین خویش را تباه کردید، هر چه از دنیا که نگه دارید، شما را سودی نرساند. (۱۳۷۹: ۲۱۴)

سازه‌های واژگانیِ شگرد عکس موجود در زبان مبدا عبارتند از: (ضرر، نفع، دنیا، دین، تضییع، حفظ) که البته در ترجمه هر دو مترجم، عکس مورد نظر بازسازی نشده است. چنانچه مترجمان می‌گفتند: (بی‌گمان، آنچه برای حفظ دین از دست می‌دهید، زیانی به شما نخواهد رساند. و بی‌گمان آنچه با از دست دادن دین، حفظ می‌کنید سودی به شما نخواهد رساند) هم واژگان مورد نظر آرایش جدیدی می‌یافتند و شگرد یادشده بازسازی می‌شد، و هم متن از انسجام و درهم‌تنیدگی بیشتری برخوردار می‌بود. این نیز یادکردنی است که ترجمه معادینخواه تا حدی میل به اطناب و زیاده‌گویی داشته است.

۱۱. «وَمَنْ لَمْ يَنْفَعُهُ اللَّهُ بِالْبَلَاءِ وَالتَّجَارِبِ لَمْ يَنْتَفِعْ بِشَيْءٍ مِنَ الْعِظَةِ وَأَتَاهُ التَّقْصِيرُ مِنْ أَمَامِهِ حَتَّى يَعْرِفَ مَا أَنْكَرَ وَ يُنْكَرَ مَا عَرَفَ» (خطبه / ۱۷۶)

-دشتی: آنکس که از آزمایش‌ها و تجربه‌های خدادادی سودی نبرد، از هیچ پند و اندرزی سودی نخواهد برد، و کوتاه‌فکری دامنگیر او خواهد شد، تا آنجا که بد را خوب، و خوب را بد می‌نگرد. (۱۳۸۹: ۲۴۱)

- معادینخواه: هر که خدا -در گرماگرم انقلاب و با تجربه‌های آن- به او سودی نرساند، از هیچ پندی بهره‌مند نشود و در شناخت، چنان کاستی‌ای بدو رو کند که منکر را معروف، و معروف را منکر ببیند. (۱۳۷۹: ۲۱۹)

در هر دو ترجمه عبارت عکس محور، با معادله (خوب، بد/ بد، خوب) و (منکر، معروف/ معروف، منکر) برگردان شده است، حال آنکه بافت و سیاق پذیرای ترجمه دیگر نیز هست؛ مثلاً: (تا اینکه ناشناخته را شناخته انگارد و شناخته را ناشناخته). نکته دیگر اینکه دخالت‌دهی جمله معترضه در ترجمه معادینخواه، به روانی ترجمه ختم نشده است بلکه تا حدی آن را پیچیده کرده است. این امکان وجود داشت که آورده شود: (آنکس را که خداوند از آزمایش‌ها و تجربه‌ها سود نرساند، از پند بهره‌ای نبرد).

۱۲. «وَإِنَّ لِسَانَ الْمُؤْمِنِ مِنْ وَرَاءِ قَلْبِهِ وَإِنَّ قَلْبَ الْمُنَافِقِ مِنْ وَرَاءِ لِسَانِهِ» (خطبه / ۱۷۶)

-دشتی: همانا زبان مؤمن در پس قلب او، و قلب منافق از پس زبان اوست. (۱۳۸۹: ۲۳۹)

-معادینخواه: زبان مومن در پس دل اوست؛ در حالی که منافق را دل در پس زبان اوست. (۱۳۷۹: ۲۱۸)

سخنور در این پاره‌گفت برآن بوده تا چهره مومن و منافق را برای مخاطبان ترسیم و تبیین نماید؛ تکنیک عکس برای رسیدن به مقصود بسیار کمک کننده بوده است؛ زیرا دو شخصیت را در مقابل یکدیگر قرار می‌دهد و از باب «الضد يعرف بالضد» شناسایی آندو بهتر انجام می‌شود. دشتی با معادله (زبان، قلب/ قلب، زبان) و معادینخواه با معادله (زبان، دل/ دل، زبان) ترجمه قابل قبولی ارائه دادند و به خوبی تکنیک مورد نظر را در متن فارسی بازسازی نموده‌اند. اقتصاد زبانی و کمینه‌گویی مندرج در متن مبدا، در متن مقصد نیز جایگیری شده است، با این حال، تمایل معادینخواه این بوده که ترجمه نسبتاً ادبی از تعبیر مورد بحث ارائه دهد.

۱۳. «أَضَاءَ بُنُورِهِ كُلِّ ظَلَامٍ وَأَظْلَمَ بِظُلْمَتِهِ كُلِّ نُورٍ» (خطبه / ۱۸۲)

- دشتی: هر تاریکی را به نور خود روشن کرد، و هرچه را که جز به نور او روشن بود، به تاریکی کشاند. (۱۳۸۹: ۲۴۹)

- معادینخواه: با فروغش هر تاریکی را روشنی بخشید و با تاریکی‌اش هر نوری را در کام سیاهی کشید. (۱۳۷۹: ۲۲۶)

عکس موجود در زبان مبدا در ترجمه دشتی با چینش (تاریکی، نور/ نور، تاریکی) بازسازی شد و دلالت کلام هم به مخاطب انتقال یافت. با این حال، ایرادی که بر این ترجمه وارد است این است که تقدیم نور بر تاریکی در زبان مبدا، در زبان مقصد نادیده گرفته شده و تخصیص و حصر مورد نظر سخنور به فراموشی سپرده شده است؛ زیرا سخنور بر آن بوده تا اینگونه بگوید که تنها با نور او...، اما در ترجمه معادینخواه جانب این مساله رعایت شده است. نکته دیگر اینکه استفاده معادینخواه از معادل (فروغ) برای (نور) در معادله (فروغ، تاریکی، روشنی/ تاریکی، نور، سیاهی) وی را برای پیاده‌سازی عکس دچار مشکل کرده است؛ بدین شکل که امکان اثبات فروغ برای غیر خدا تا حدی وجود نداشت و نمی‌توان و نباید گفت: با تاریکی‌اش هر فروغی را در کام سیاهی کشید. مسأله دیگر انتساب تاریکی به خداوند در ترجمه معادینخواه است که البته دشتی با ظرافت خاصی از آن پرهیز کرده است.

۱۴. «وَكَانَ لَيْلُهُمْ فِي دُنْيَاهُمْ نَهَارًا تَخَشُّعًا وَاسْتِغْفَارًا وَكَانَ نَهَارُهُمْ لَيْلًا تَوْحُّشًا وَانْقِطَاعًا» (خطبه/ ۱۹۰)

- دشتی: شب‌هایشان با خشوع و استغفار چونان روز، و روزشان از ترس گناه، چونان شب می‌ماند. (۱۳۸۹: ۲۶۷)

- معادینخواه: با خشوع و استغفار، شب‌شان روز [جهان‌افروز] بود. روزشان با خداترسی و بریدن از وابستگی‌ها، شبی تار می‌نمود! (۱۳۷۹: ۲۸۸)

بازسازی عکس موجود در زبان مبدا با دخالت‌دهی واژه (شب و روز) از سوی هر دو مترجم در زبان مقصد پیگیری شد به شکلی که در بستر متن با آرایش واژگانی (شب، روز/ روز، شب) شگرد مورد نظر در زبان مقصد پیاده‌سازی شد. اما آنچه نباید از کنارش گذشت حذف عبارت (فی دنیا هم) در ترجمه هر دو مترجم است. نیز ترجمه دشتی از اختصار و فشردگی زبانی بیشتری نسبت به ترجمه معادینخواه برخوردار است.

۱۵. «إِنْ كَانَ فِي الْغَافِلِينَ كُتِبَ فِي الذَّاكِرِينَ وَإِنْ كَانَ فِي الذَّاكِرِينَ لَمْ يُكْتَبْ مِنَ الْغَافِلِينَ» (خطبه/ ۱۹۳)

- دشتی: اگر در جمع بی‌خبران باشد، نامش در گروه یادآوران خدا ثبت می‌گردد، و اگر در یادآوران باشد، نامش در گروه بی‌خبران نوشته نمی‌شود. (۱۳۸۹: ۲۸۹)

- معادینخواه: او حتی اگر در میان غفلت‌زدگان باشد، نامش در زمره یادآوران است؛ چه رسد که در حلقه‌ی اهل ذکر باشد - که بی‌تردید - نامش در زمره غافلان نوشته نشود. (۱۳۷۹: ۲۳۴)

همچنانکه از متن ترجمه برمی‌آید دشتی زنجیره بازسازی عکس را با کاربست معادله (بی‌خبران، یادآوران/ یادآوران، بی‌خبران) تکمیل نمود، اما معادینخواه به جای دخالت‌دهی مجدد واژه (یادآوران) و تکمیل چرخه عکس، از تعبیر (اهل ذکر) استفاده نمود و با چینش واژگانی (غفلت‌زدگان، یادآوران/ اهل ذکر، غافلان) تنوع واژگانی را بر پیاده‌سازی

عکس ترجیح داد. نکته دیگر اینکه در اصل متن عبارتی وجود ندارد که دال بر ساختار (حتی اگر... چه رسد به اینکه ...) باشد؛ لذا دخالت‌دهی این ساختار از ابداعات معادیکخواه است که البته با مفهوم اصلی پاره‌گفت تناقضی ندارد.

۱۶. «وَلَا يُجْنُهُ الْبُطُونُ عَنِ الظُّهُورِ وَلَا يَقْطَعُهُ الظُّهُورُ عَنِ الْبُطُونِ» (خطبه / ۱۹۵)

-دشتی: پنهان بودنش، مانع آشکار شدنش نیست، و آشکار شدنش او را از پنهان ماندن باز نمی‌دارد. (۱۳۸۹: ۲۹۳)
-معادیکخواه: ژرفایی او، جلوه‌های آشکارش را حجابی نشود و پیدایی او، برآمدن از ژرفناها را موجب نگردد. (۱۳۹۷: ۲۳۷)

متن ترجمه بر این امر گواهی می‌دهد که دشتی با انتخاب زبانی ساده، هم پیغام متن را به خوبی به مخاطب رسانده و تلاش کرده تا یکی از صفات خداوند را تبیین نماید، و هم شگرد مورد نظر را با معادله (پنهان بودن، آشکار شدن / آشکار شدن، پنهان ماندن) در کلام خود بازسازی نموده است. اما زبان معادیکخواه در اینجا فنی‌تر و ادبی‌تر است که به علت عدم کاربست مجدد واژه (آشکار) در بخش دوم کلام با چینش واژگانی (ژرفایی، آشکاری / پیدایی، ژرفایی)، زنجیره عکس در ترجمه وی تکمیل نشد. با این حال، هر دو مترجم جانب اقتصاد زبانی را رعایت کردند و از اطناب پرهیز نمودند.

۱۷. «لِشَهَادَةِ كُلِّ صِفَةٍ أَنَّهَا غَيْرُ الْمُوصُوفِ وَشَهَادَةِ كُلِّ مَوْصُوفٍ أَنَّهُ غَيْرُ الصِّفَةِ» (خطبه / ۱)

- دشتی: زیرا هر صفتی نشان می‌دهد که غیر از موصوف، و هر موصوفی گواهی می‌دهد که غیر از صفت است. (۱۳۸۹: ۲۱)

- معادیکخواه: چه، هر صفت خود نشانِ دوگانگی با موصوف باشد و هر موصوف، دوگانگی با صفت را گواهی دهد. (۱۳۷۹: ۲۸)

بررسی عملکرد مترجمان در ترجمه عبارت عکس‌محور فوق‌گویای این است که هر دو، هم در انتقال مفهوم و هم در بازسازی شگرد یادشده مناسب عمل کرده‌اند و پیغام متن را همسو با زبان مبدأ، در کم‌ترین واژگان انتقال داده‌اند.

۱۸. «لَا يَجْرِي لِأَحَدٍ إِلَّا جَرَى عَلَيْهِ، وَلَا يَجْرِي عَلَيْهِ إِلَّا جَرَى لَهُ» (خطبه / ۲۱۶)؛

-دشتی: حق، اگر به سود کسی اجرا شود، ناگزیر به زیان او نیز روزی به کار رود. و چون به زیان کسی اجرا شود، روزی به سود او نیز جریان خواهد داشت. (۱۳۸۹: ۳۱۵)

-معادیکخواه: حق چون به سود کسی اجرا شود، ناگزیر [آن روی دیگر سکه] مسؤولیتی است که او را، به پاس داشتنِ حق دیگران پایبند می‌کند. (۱۳۷۹: ۲۵۷)

سخنور با تکرار واژه (جری له، جری علیه) و شکل‌دهی معادله عکس در این پاره‌گفت، در پی تبیین حق بوده است با این باور که حق به سود کسی جریان نمی‌یابد، مگر آنکه گاه بر ضد وی نیز باشد، و به ضرر کسی روان نمی‌گردد، مگر اینکه گاه به سود وی نیز باشد. بر این اساس، در ترجمه دشتی اگرچه ساخت خبری کلام به انشائی و شرطی

تبدیل شد، با این حال مترجم کوشید شگرد مورد نظر را با چینش واژگانی (سود، زیان/ زیان، سود) در متن مقصد پیاده‌سازی نماید. اما ترجمه‌ای که معادیکخواه ارائه داده در انتقال مفهوم متن، از نوعی پیچیدگی برخوردار است و آنچنان که بایسته بود نتوانست جان‌مایه سخن را به مخاطب انتقال دهد. نیز تلاش وی برای ارائه مفهومی دیگر، موجب فاصله‌گیری از بازسازی عکس شده است.

۴-۴. عکس، به قصد ترسیم به‌هم‌پیوستگی و ارتباط دو طرفه

صاحب سخن در فرایند انتقال مفهوم به‌هم‌پیوستگی و ارتباط دو طرفه، پنج مرتبه از فن عکس بهره گرفته است که در اینجا پاره‌گفتارهای استخراجی از منظر بازآفرینی و انتقال مفهوم مورد ارزیابی قرار می‌گیرند.

۱. «أَوَلَهُمْ قَائِدٌ لَّا خَرِيْهُمُ وَآخِرُهُمْ مُّقْتَدِرٌ بِأَوَّلِهِمْ» (خطبه / ۱۵۱)

- دشتی: نخستین آنان، پیشوای آخرین، و آخرین گمراهان، اقتدا کننده به اولین می‌باشند. (۱۳۸۹: ۱۹۷)

- معادیکخواه: نخستین آنان رهبر پسین است و پسین، دنباله رو نخستین. (۱۳۷۹: ۱۸۱)

سخنور در پی آن بوده تا با استفاده از قابلیت تکنیک عکس، چنین مسأله‌ای را به مخاطب یادآور شود که آنان سخت با یکدیگر در پیوند و جدایی‌ناپذیر هستند؛ حضور مجدد واژگان مربوط به پاره نخست کلام در پاره دوم آن، درهم‌تنیدگی مورد نظر را تقویت می‌کند. دشتی با چینش واژگانی (نخستین، آخرین/ آخرین، اولین) زنجیره عکس را تکمیل ننمود، در حالی که معادیکخواه با آرایش واژگانی (نخستین، پسین/ پسین، نخستین) ضمن القای دلالت سخن، حلقه چهارگانه زنجیره عکس را به صورت کامل در متن خویش پیاده‌سازی کرد.

۲. «فَبِالْإِيْمَانِ يُسْتَدَلُّ عَلَى الصَّالِحَاتِ وَبِالصَّالِحَاتِ يُسْتَدَلُّ عَلَى الْإِيْمَانِ» (خطبه / ۱۵۶)

- دشتی: با ایمان می‌توان به عمل صالح راه برد، و با اعمال نیکو، به ایمان می‌توان دسترسی پیدا کرد. (۱۳۸۹: ۲۰۷)

- معادیکخواه: با ایمان شایستگی‌ها را می‌توان شناخت و از شایستگی‌ها می‌توان به ایمان راه یافت. (۱۳۷۹: ۱۸۹)

معادله عکس در پاره‌گفت مورد نظر با تناظر و تکرار دو واژه (ایمان/ صالحات) در متن مبدا شکل گرفته است. این معادله در ترجمه دشتی با چینش واژگانی (ایمان، عمل صالح/ اعمال نیکو، ایمان) نقض شده است و تنوع واژگانی بر پیاده‌سازی شگرد یادشده رجحان یافته است. این در حالیست که معادیکخواه با چینش (ایمان، شایستگی/ شایستگی، ایمان) آن را بازتولید کرده است. ناگفته نماند که تقدیم (بالایمان) و (الصالحات) در عبارت عکس محور بالا مفید تخصیص و حصر است که مد نظر دو مترجم مورد مطالعه قرار گرفت و در ترجمه آندو لحاظ شد. ضمن اینکه هر دو تلاش کردند فشرده‌گویی و اقتصاد زبانی مبدا را در زبان مقصد نیز پیاده کنند.

۳. «وَأَعْظَمُ مَا افْتَرَضَ - سُبْحَانَهُ - مِنْ تِلْكَ الْحُقُوقِ حَقُّ الْوَالِي عَلَى الرَّعِيَّةِ، وَحَقُّ الرَّعِيَّةِ عَلَى الْوَالِي» (خطبه / ۲۱۶)؛

- دشتی: در میان حقوق الهی، بزرگ‌ترین حق، حق رهبر بر مردم، و حق مردم بر رهبر است. (۱۳۹۸: ۲۰۷)

- معادیکخواه: ... که بزرگتر بخش آن، حقوق متقابل مردم و زمامداران است. (۱۳۷۹: ۲۵۷)

همچنانکه از پاره‌گفت برمی‌آید عکس در زبان مبدا از تناظر و تکرار دو واژه (والی / الرعیة) شکل گرفته است که در ترجمه دشتی، بازسازی آن با معادله (رهبر، مردم / مردم، رهبر) به نمایش درآمده و گویای پیوند تنگاتنگ ارتباط دو طرفه است. این در حالی است که معادیلخواه با دخالت‌دهی تعبیر (حقوق متقابل) شگرد مورد نظر را به فراموشی سپرده است.

۴. «فَلَيْسَتْ تَصْلُحُ الرَّعِيَّةُ إِلَّا بِصَلَاحِ الْوَلَاةِ، وَلَا تَصْلُحُ الْوَلَاةُ إِلَّا بِاسْتِقَامَةِ الرَّعِيَّةِ». (خطبه / ۲۱۶)

- دشتی: پس رعیت اصلاح نمی‌شود جز آنکه زمامداران اصلاح گردند، و زمامداران اصلاح نمی‌شوند جز با درستکاری رعیت. (۱۳۹۸: ۲۰۷)

- معادیلخواه: چنان که ملت سامان نیابند مگر با زمامدارانی شایسته و زمامداران شایسته نشوند جز با پایداری مردم (۱۳۷۹: ۲۵۸)

سازه اصلی شگرد عکس در زبان مبدا سه واژه (الرعیة، اصلاح، ولاة) در پاره پیشین کلام، و تکرار آن در پاره پسین آن است. دشتی در ترجمه خود از رهگذر چینش واژگانی (رعیت، اصلاح، زمامدار / زمامدار، اصلاح، رعیت) عکس را در زبان مقصد بازسازی کرده است. این در حالی است که معادیلخواه با چینش واژگانی (ملت، سامان یافتن، زمامدار / زمامدار، شایسته شدن، مردم) تنوع واژگانی را بر بازسازی عکس ترجیح داد.

۵. «فَإِذَا أَذَّتِ الرَّعِيَّةُ إِلَى الْوَالِي حَقَّهُ، وَأَدَّى الْوَالِي إِلَيْهَا حَقَّهَا، عَزَّ الْحَقُّ بَيْنَهُمْ» (خطبه / ۲۱۶):

- دشتی: و آنگاه که مردم حق رهبری را ادا کنند، و زمامدار حق مردم را بپردازد، حق در آن جامعه عزت یابد (دشتی، ۱۳۹۸: ۳۱۵)

- معادیلخواه: چنین است که هرگاه ملت حق والی را بپردازد و زمامدار نیز حقوق ملت را پاس بدارد، حق در آن جامعه شکوه یابد. (۱۳۹۷: ۲۵۸)

زنجیره عکس در زبان مبدا با دو واژه (الرعیة) و (الوالی) و تکرار آن در پاره دوم کلام شکل گرفته است. عکس مورد بحث در ترجمه دشتی با واژگان (مردم، رهبری / زمامدار، مردم) و در ترجمه معادیلخواه با واژگان (ملت، والی / زمامدار، ملت) به صورت ناقص در زبان مقصد بازسازی شد. آنچه مترجمان را واداشته تا زنجیره عکس را در متن مقصد تکمیل ننمایند، صرفاً میل به تنوع‌بخش واژگان بوده، نه اینکه محدودیتی در تکرار واژگان باشد.

۴-۵. عکس، به قصد ترسیم بی‌هویتی اشخاص

بررسی خطبه‌های مورد مطالعه گویای این است که امام صرفاً یک مرتبه از تکنیک عکس برای ترسیم بی‌هویتی اشخاص بهره گرفته که در اینجا به بررسی عملکرد مترجمان در خصوص آن می‌پردازیم.

«مَا لِي أَرَاكُمْ أَشْبَاحًا بِلَا أَرْوَاحٍ وَأَرْوَاحًا بِلَا أَشْبَاحٍ» (خطبه / ۱۰۸)

- دشتی: مردم کوفه! چرا شما را پیکرهای بی‌روح، و روح‌های بدون جسد می‌نگرم؟ (۱۳۹۸: ۱۴۱)

- معادینخواه: چرا شما را کالبدهایی بی‌روح و جان‌هایی بی‌کالبد می‌بینم؟ [با آن همه رنج که آن پزشک دلسوز و دانا به جان خرید این چه پس‌رفت است که می‌بینم؟ چرا به این روز افتاده‌اید؟] (۱۳۷۹: ۱۳۳)

عبارت بالا که بر سازه ناسازواری و متناقض‌نمایی بنا شده (سلیمان، ۱۹۹۹: ۲۶-۲۷) عکس خود را از رهگذر کاربست دو واژه (أشباح) و (أرواح) و تکرار و آرایش آندو در بخش دوم سخن به دست می‌آورد؛ اینکه: (چرا شما را پیکرهای بی‌روح، و روح‌های بی‌پیکر می‌بینم؟). این در حالیست که دشتی به جای تکرار واژه (پیکر) از واژه (جسد)، و معادینخواه به جای واژه (روح) از واژه (جان) استفاده کرده و به جای نمایش زنجیره چهارگانه عکس، آن را سه‌گانه طرح‌ریزی کرده‌اند. این نیز یادکردنی است که معادینخواه در این پاره گفت، جانب اقتصاد زبانی را نادیده گرفته و با اطناب بیشتری با مخاطب سخن رانده است.

۴-۶. عکس، به قصد ترسیم شک و تردید مدعیان

بررسی نشان از آن دارد که امام (ع) به منظور ترسیم تردید مدعیان در خطبه‌های خود صرفاً یکبار از عکس بهره گرفته که در زیر به ارزیابی نحوه عملکرد مترجمان در خصوص آن می‌پردازیم.

«لَا يَدْرِي أَصَابَ أَمْ أَخْطَأَ فَإِنْ أَصَابَ خَافَ أَنْ يَكُونَ قَدْ أَخْطَأَ وَإِنْ أَخْطَأَ رَجَا أَنْ يَكُونَ قَدْ أَصَابَ» (خطبه / ۱۷)؛

- دشتی: نمی‌داند که درست حکم کرده یا بر خطاست؟ اگر بر صواب باشد می‌ترسد که خطا کرده، و اگر بر خطاست، امید دارد که رأی او درست باشد! (۱۳۹۸: ۴۱)

- معادینخواه: در صواب و خطا بودنِ داوریش در تردید ماند، اگر صواب اندیشد، نگران است که مبدا بی‌راهه رفته باشد، و چون به خطا گرفتار شود، امیدوار است که شاید به حق رسیده باشد. (معادینخواه، ۱۳۷۹: ۴۶)

زنجیره عکس در پاره‌گفت پیشین با دو حلقه (أصاب) و (أخطأ) و تکرار آن در پاره دوم کلام شکل می‌گیرد بدین شکل که: نمی‌داند که درست حکم کرده یا بر خطاست؟ اگر درست باشد، هراس دارد که خطا کرده، و اگر بر خطاست، امید دارد که رأی او درست باشد! در ترجمه دشتی، یک حلقه از آن حلقه‌های چهارگانه جای خود را به واژه (صواب) داده و به دنبال کاربستِ ترادف واژگانی، زنجیره عکس به صورت کامل ارائه نشد. شگرد مورد نظر در ترجمه معادینخواه نیز کاملاً نادیده گرفته شده و محتوای سخن با محوریت شک و تردید مدعیان قضاوت درست، با بیانی نسبتاً طولانی‌تر فرادید مخاطب قرار گرفته است.

بحث و نتیجه‌گیری

از آنچه در این پژوهش بررسی شد می‌توان نتیجه گرفت که:

۱. گاهی تنوع واژگانی، بر هم‌شکل آوری و تناظر کلامی از سوی مترجمان مورد مطالعه در ترجیح بوده است؛ بدین شکل که به جای تکرار واژه قبلی یا منفی‌سازی همان واژه در پاره دوم سخن برای نمایش تکنیک عکس، از مترادف یا متضادِ واژه نخست استفاده می‌شد و در عمل، زنجیره شکل‌گیری عکس تکمیل نمی‌گشت. لذا به تحقیق

باید گفت: تنوع واژگانی و انتقال بارمعنایی، به همان اندازه برای مترجمان اهمیت داشته که بازآفرینی تکنیک عکس از آن اهمیت برخوردار بوده است.

۲. در برخی موارد ارائه فنی عکس در زبان مبدا و گزیده‌گویی صاحب سخن، کار را بر مترجمان سخت کرده و در فرایند برگردان دچار ابهام‌گویی، لغزش در معنا و زیاده‌گویی شده‌اند؛ به گونه‌ای که کمینه‌گرایی و اقتصاد زبانی تکنیک عکس در متن مقصد از سوی مترجمان نادیده گرفته شده است.

۳. گرچه در ترجمه متون ادبی، هم رسایی دلالت از اهمیت بالایی برخوردار است و هم پیاده‌سازی هنر‌سازیه‌های ادبی، با وجود این نمی‌توان و نباید به طور کلی و قطعی حکم نمود که شگرد مندرج در زبان مبدا و بویژه عکس، لزوماً باید در زبان مقصد پیاده‌سازی شود و اگر چنین نشود مترجم در کار خود کوتاهی کرده است؛ زیرا همچنانکه مشاهده شد گاهی بافت و سیاق می‌طلبد از پیاده‌سازی عکس در زبان مقصد پرهیز شود. گاهی نیز چنین است که اگر شگرد مورد نظر در زبان مقصد بازسازی شود، کلام از غرض اصلی خود خارج می‌شود. در پرتو عنایت به همین امر بود که توجه به دلالت سخن و معناگرایی برای هر دو مترجم از اولویت برخوردار بود و هر دو از این زاویه عملکرد مناسبی داشته‌اند.

۴. با عنایت به دو پاره بودن سخن در بهره‌گیری از شگرد عکس، دشتی تلاش کرد ترجمه هر بخش را در قسمت خودش ذکر نماید و در فرایند ترجمه تن به جابجایی و تقدیم و تاخیر نداده است؛ این در حالیست که معادینخواه حسب ضرورت و به منظور ارائه واضح‌تر مفهوم سخن، از قابلیت مورد نظر استفاده کرده است.

۵. از نگاه آماری، با احتساب دو عکسی بودن دو پاره‌گفتار، از مجموع ۴۲ پاره‌گفتار مورد بررسی در این تحقیق، دو مترجم در ترجمه ۱۵ پاره گفت به صورت مشترک، عکس را بازسازی کردند، و به صورت مشترک در ۱۱ پاره‌گفت تنوع واژگانی را بر پیاده‌سازی عکس ترجیح دادند. در نگاه کلی، محمد دشتی از مجموع پاره‌گفتارها، ۲۵ مرتبه عکس را بازسازی کرده و ۱۷ مرتبه به تنوع واژگانی روی آورده است. عبدالمجید معادینخواه نیز جمعاً ۲۰ مرتبه به بازسازی عکس و ۲۲ مرتبه به تنوع واژگانی گرایش نشان داده است. چنین آماری گویای این مطلب است که به همان نسبت که پیاده‌سازی و بازسازی عکس در زبان مقصد برای دو مترجم مهم بوده، تنوع واژگانی و تعدد تعبیر برایشان اهمیت خاصی داشته است.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

منابع

قرآن کریم

- ابن المعتز، أبو العباس عبد الله. (۲۰۱۲). *كتاب البدیع*. بیروت: مؤسسة الکتب الثقافیة.
- بن ظافر الشهري، عبدالهادی. (۲۰۰۴). *استراتجیات الخطاب*. بیروت: دار الکتب الجدید المتحدّة.
- بن مالک، بدر الدین. (بی‌تا). *المصباح فی المعانی، والبیان والبدیع*. بی‌مک: بی‌نا.

- التفتازانی، سعد الدین. (۲۰۰۱). *المطوّل، شرح تلخیص مفتاح العلوم، التحقيق*: عبد الحمید الہنداوی. بیروت: دار الکتب العلمیۃ.
- حبّیکہ المیدانی، عبدالرحمن حسن. (۱۹۹۶). *البلاغۃ العربیۃ أسسها وعلومها وفنونها*. المجلدان. دمشق: دار القلم، و بیروت: الدار الشامیہ.
- خاقانی، محمد. (۱۳۷۶). *جلوہ‌های بلاغت در نہج البلاغہ*. تہران: بنیاد نہج البلاغہ.
- دشتی، محمد. (۱۳۸۹). *ترجمۂ نہج البلاغہ*. قم: انتشارات اشکذر.
- سلیمان، خالد. (۱۹۹۹). *المفارقة والأدب «دراسات فی النظریۃ والتطبیق»*. بیروت: دار الشروق.
- قباوہ، فخر الدین. (۲۰۰۱). *الاقتصاد اللغوی فی صیاغۃ المفرد*. القاہرۃ: الشرکۃ المصریۃ العالمیۃ للنشر.
- القزوی، الخطیب. (۲۰۰۹). *الإيضاح فی العلوم البلاغۃ، التحقيق*: محمد عبد القادر الفاضلی. بیروت: المکتبۃ العصریۃ.
- المراغی، أحمد مصطفی. (۱۹۹۳). *علوم البلاغہ*. بیروت: دار الکتب العلمیۃ.
- معادیخواہ، عبد الحمید. (۱۳۷۹). *خورشید بی‌غروب، ترجمہ نہج البلاغہ*. چاپ سوم. تہران: نشر ذرہ.
- وہبہ، مجدی، و المهندس، کامل. (۱۹۸۴). *معجم المصطلحات العربیۃ فی اللغۃ والأدب*. بیروت: مکتبۃ لبنان.
- یاکوبسن، رومان. (۱۹۸۸). *قضايا الشعریۃ، ترجمۂ محمد الولی ومبارک الحنون*. المغرب: دار توبقال للنشر.

Persian and Arabic References Presented in English

The Holy Qur'an. [In Arabic]

- Ibn al-Mu'tazz, Abū al-'Abbās 'Abd Allāh. (2012). *Kitāb al-badī'* [The book of rhetorical figures]. Beirut: Cultural Books Foundation. [In Arabic]
- Bin Zāfir al-Shahrī, 'Abd al-Hādī. (2004). *Istirāṭijīyyāt al-khiṭāb* [Discourse strategies]. Beirut: United New Book House. [In Arabic]
- Bin Mālik, Badr al-Dīn. (n.d.). *Al-miṣbāḥ fī al-ma'ānī wa al-bayān wa al-badī'* [The lamp of semantics, rhetoric, and eloquence]. n.p.: n.p. [In Arabic]
- Al-Taftāzānī, Sa'd al-Dīn. (2001). *Al-Muṭawwal: Sharḥ Talkhīṣ miṭāḥ al-'ulūm* ('A. al-Ḥ. al-Hindāwī, Ed.). Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyya. [In Arabic]
- Ḥabannakah al-Maydānī, 'Abd al-Raḥmān Ḥasan. (1996). *Arabic rhetoric: Its foundations, sciences, and arts* (2 vols.). Damascus: Dar al-Qalam; Beirut: Dar al-Shamiyya. [In Arabic]
- Khāqānī, M. (1997). *Manifestations of rhetoric in Nahj al-Balāgha*. Tehran: Nahj al-Balāgha Foundation. [In Persian]
- Dashtī, M. (2010). *Translation of Nahj al-Balāgha*. Qom: Ashkzar Publications. [In Persian]
- Sulaymān, Khālīd. (1999). *Paradox and literature: Studies in theory and application*. Beirut: Dar al-Shurūq. [In Arabic]
- Qabāwah, Fakhr al-Dīn. (2001). *Linguistic economy in word formation*. Cairo: Egyptian International Publishing Company. [In Arabic]
- Al-Qazwīnī, al-Khaṭīb. (2009). *Al-Īḍāḥ fī 'ulūm al-balāgha* (M. 'A. al-Qādir al-Fāḍilī, Ed.). Beirut: Al-Maktaba al-'Aṣriyya. [In Arabic]
- Al-Marāghī, A. M. (1993). *Sciences of rhetoric*. Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyya. [In Arabic]
- Ma'ādīkhāh, 'Abd al-Ḥamīd. (2000). *The ever-radiant sun: A translation of Nahj al-Balāgha* (3rd ed.). Tehran: Zarreh Publishing. [In Persian]
- Wahbah, Majdī, & al-Muhandis, Kāmil. (1984). *Dictionary of Arabic literary and linguistic terms*. Beirut: Maktabat Lubnān. [In Arabic]
- Jakobson, R. (1988). *Issues of poetics* (M. al-Walī & M. al-Ḥannūn, Trans.). Morocco: Toubkal Publishing House. [In Arabic]